

rečju, Miklova Zala za otroke je pripravilo Slovensko prosvetno društvo Rož z iniciativo Slovenščina v družini. Na zgoščenki domačini – od najstarejših do najmlajših – pripovedujejo »basni« (tako v Rožu imenujejo vse zvrsti pripovedi) in pojejo domače lokalne pesmi v narečju osrednjega rožanskega govora okoli Šentjakoba. Na zgoščenki so živalske pripovedke in šentjakobska klasična pripovedka o Miklovi Zali za otroke. Novo zgoščenko so širši javnosti predstavili v začetku oktobra 2012 tudi na prireditvi, ki je potekala prav na Miklovi domačiji v Svatnah. Tudi to zgoščenko bogatijo stare pesmi z novimi ritmi, prav tako so zgoščenki dodana narečna besedila pripovedi s slovarčkom narečnih besed, ki so bila pripravljena s pomočjo SNI Urban Jarnik. Čeprav je rožansko narečje manj ogroženo kot ziljsko, pa vendar manjkajoča zavest o pomembnosti ohranjanja domačega govora v družinah tudi že ustvarja nove bele lise na zemljevidu narečnih govorov na Koroškem. Na pomen rabe slovensščine v družini – prav posebej domačega narečnega govora – opozarja iniciativa Slovenščina v družini, ki je nastala na pobudo osrednje kulturne organizacije Krščanske kulturne zveze. Pobudo podpirajo koroške kulturne, izobraževalne in znanstvene ustanove ter mediji.

Inciativa je ob prireditvi Dolga noč jezikov predstavila tudi akcijo Družina je zibelka jezika – Govorim po domače, s katero v obliki plakatov in nalepk opozarja na pomembnost slovensščine in slovenskega narečja kot družinskega jezika.

Slovensščina je na Koroškem v javnosti slabo prisotna, slabi se tudi tam, kjer je bila nekoč najbolj močno zasidrana – v družinah. Ker danes nekdanje običajno pripovedovanje pravljic dedkov in babic nadomeščajo sodobni mediji, zgoščenke s pravljicami, pripovedkami in z basnimi v koroških narečjih otroke ponovno popeljejo v pravljični svet pripovedovanja njihovih prednikov, predvsem pa jih popeljejo v zvoke in blagoglasje domače besede in pesmi.

Vira

ČRNJŌVA KAPCA: Pravljice v ziljskem narečju. Ziljska Bistrica: SPD Zila, Iniciativa Slovenščina v družini, 2011 (zvočni posnetek, 43 min, 4 sek; knjižica z besedili).

TO JA NŌHČER KNE VI: Živalske basni v rožanskem narečju: Miklova Zala za otroke. Celovec, Šentjakob: Iniciativa Slovenščina v družini, Slovensko prosvetno društvo Rož, 2012 (zvočni posnetek, 47 min, 42 sek; knjižica z besedili).

TEMNE SENCE SRAMOTE

Spominske proslave ob 70-letnici pregona koroških Slovencev

Leta 2012 je minilo 70 let od izseljevanja koroških Slovencev, ki se je začelo v jutranjih urah 14. aprila 1942 z nasilnim pregonom prvih slovenskih družin. Pregnanih je bilo 917 oseb, še več jih je bilo na seznamu. V spomin na 70-letnico pregona koroških Slovencev so aprila letos po celi južni Koroški potekale spominske prireditve. Vsem prireditvam je bilo skupno boleče zavedanje, da spomini tem bolj oživijo, čim bolj se časovno od njih oddaljujemo. Nazorno je to ozavestil film Sabine Grilc-Zwitter z naslovom *Temne sence sramote / Schatten der Scham*, v katerem je režiserka poslala vnuke in vnukinje Slovencev, Romov in Židov spraševati generacijo starih staršev o tem, o čemer so doslej molčali. Izkazalo se je, da so hude travme v družinah povzročile molk – predvsem med starši in njihovimi otroki – in da ta molk prebija šele generacija vnukov, ki je začela glasno spraševati in želi vedeti, kaj se je zgodilo. Ta generacija je že toliko odmaknjena od vojnih dogodkov, da v družinah ne želi več živeti s tem molkom, zato film obravnava zlasti duševne rane, ki se prenašajo v današnji rod.

Tudi osrednja prireditev Zveze slovenskih izseljencev, Krščanske kulturne zveze, Slovenske prosvetne zveze, Narodnega sveta koroških Slovencev, Zveze slovenskih organizacij ter Skupnosti koroških Slovencev in Slovenk, ki je potekala 15. aprila 2012 v Domu glasbe v Celovcu, je s pesniškim glasom Andreja Kokota odločno in glasno spregovorila o prezrti mladosti, ki se oglašava v spominih v starosti. Gledališko-glasbeni recital z besedili pesmi Andreja Kokota je za osrednjo prireditev z otroki teatra zora iz Šentjakoba v Rožu postavil na oder režiser Marjan Štikar (v

sodelovanju z otroškim zborom Danica ter Mladinskim zborom nižje stopnje Zvezne gimnazije in Zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu). Nabito polno dvorano je osupnil skoraj »nečloveško« zrel nastop otrok, ki so samozavestno in prepričljivo odigrali iztrganost iz otroške igre, ukradeno otroštvo, prezrto mladost in odraslost »po sili«, v katero so bili prisiljeni otroci, ujeti v taboriščih. Odraslo in samozavestno razmišljanje otrok na odru je bilo kot odmev krika takratnih otrok in njihove prezrte mladosti.

Med spominskimi proslavami omenjam spominski pohod v Šentjakobu v Rožu, ki ga je organiziralo Slovensko prosvetno društvo Rož k hišam, iz katerih so 14. aprila izselili družine. Pohodniki so se ob hišah izseljenih družin spomnili izseljenih oseb in njihovih usod, v opomin pa k vsaki hiši simbolno postavili betonski kovček z datumom in imeni. Zdag kovčki pred šentjakobskim farovžem javno opozarjajo in spominjajo na usodni pregon leta 1942.

Tudi tednik *Nedelja* je aprila posebno prilogo posvetil izseljenecem in 70-letnici spomina na pregon koroških Slovencev, v kateri so objavili spomine in razne vidike zgodovinskega spomina na pregon in izseljeništvu. V celovškem deželnem arhivu je bila v juniju na ogled razstava o pregonu koroških Slovencev. Razstavo je pripravila zgodovinarica Brigitte Entner, ki je skupaj z direktorjem arhiva, Wilhelmom Wadlom, dopolnila razstavo, ki jo je Avstrijska liga za človekove pravice pred desetimi leti pripravila in predstavila na Dunaju. V letu 2012 je bil po izidu z Bachmannovo nagrado nagrajenega romana Maje Haderlap *Engel des*

* Mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at

Teatr zora iz Šentjakoba v Rožu, prizor iz glasbeno-gledališkega recitala Prezrta mladost po pesmih Andreja Kokota.
Foto: Vincenc Gotthardt, Celovec, 15. 4. 2012

Ana Jug-Olip z vnukinjo.
Foto: Vincenc Gotthardt, Sele, 26. 1. 2012

Vergessen (Angel pozabe) čas končno zrel tudi za postavitve te razstave v Celovcu. Spominske proslave ob 70-letnici pregona koroških Slovencev pa bodo ostale v spominu tudi zaradi uradnega opravičila Cerkev, ki ga je ob spominski maši v stolnici izrekel škof Alois Schwarz. Opravičilo je presenetilo, ker ga dotlej uradni zastopniki koroške Cerkve in politike še niso izrekli.

Vsakih deset let so ob spominu na pregon na Koroškem potekale spominske proslave, zlasti številčne in izpovedne pa so bile v letošnjem letu, ko se z zgodovinskimi spomini že sooča generacij vnukov, ki s svojim glasnim spraševanjem vse bolj razbija molk. Najhujše pa je spoznanje vnukov, da je generacija, ki je preživela pregon in taborišča, velikokrat molčala zato, ker se je tega sramovala.

Spomini Ane Jug-Olip na taborišče Ravensbrück

Tudi Ana Jug-Olip je s knjigo spominov razbila molk o svojem bivanju v taborišču Ravensbrück. V torbici z rdečim srcem in napisom »Za spomin« je Ana Jug, rojena Olip, desetletja skrbno hranila dokumente kot neizbrisne priče na koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Leta 2011 jih je ob svoji 90-letnici objavila v knjigi *Utihnile so ptice, utihnila je vas*. Torbico z vsemi dokumenti je odprla v želji, da bi njena življenjska zgodba postala odločna priča najbolj krutega zgodovinskega obdobja, v katerem je kot mlado dekle doživela, pretrpela in preživela najhujše človeško ponižanje. Dolgo je nosila spomine v sebi in neizbrisne dokumente pri sebi, preden je v njej dozorela odločitev, da o svojem življenju spregovori in človeštvo posvari, naj kaj takega nikoli več ne zagreši in ponovi.

Njeni spomini segajo v čas mirnega vaškega življenja, ko so si ljudje s trdim delom služili vsakdanji kruh. Nenadoma je v njeno mladost posegla vojna ter njo in njeno družino na milost in nemilost izpostavila grozotam. Ana Jug-Olip pravi, da nobeno človeško pero nikoli ne bo moglo opisati bolečine, ki jo prizadene človek človeku, ko mu vzame dostojanstvo, ponos, ime. Kljub strahotam je zbrala toliko moči, da je upala na srečen konec in vrnitev domov.

V prvem delu knjige Ana Jug-Olip opisuje življenje v rodnih Selah. Preden se je kot mlado dekle znašla v peklu vojne, je otro-

štvo preživljala kot v raj. Življenje v Selah je v začetku 20. stoletja potekalo skladno z letnimi časi, ko so ljudje delali za preživetje, ob nedeljah in praznikih pa počivali, molili in peli. Srečno otroštvo in mladost sta jo oblikovala v narodnostnem in verskem pogledu, doma si je pridobila pokončno držo, s katero je prestala grozote vojne. Srečno otroštvo in mladost je zamenjal čas nacizma: nemčurstvo, izdajstvo, skrivanja, izseljevanje, tuji gospodarji, zbirališča, zapori, prisilno delo, celice, sojenja, obglavljenja Selanov, ločitev iz objema najdražjih in njena največja grozota, ki se imenuje »Ravensbrück«. Med njene največje bolečine spada izdajstvo sosedov. Ko so se morali odločiti, ali naj sovaščane izdajo ali ne, so se odločili za izdajo. Ana Jug-Olip zdaj, ko ji zgodovina pritrjuje in je ona v vlogi močnejšega, ravna drugače. Imen izdajalcev, ki jih je videla na lastne oči, ne izda nikomur, niti svoji družini.

V drugem delu knjige opisuje vojne grozote, ki so zajele njo in njeno družino. Grozotam navkljub je veliko noč praznovala v celovškem zaporu, božič v taborišču Ravensbrück, zatekala se je k molitvi, skrivaj hodila v cerkev v taborišču Rehnitz, si v Celovcu iz volne, ki so jo dobile jetnice za pletenje in krpanje nogavic, naredila rožni venec. Ob njenem opisu doživljanja božiča v Ravensbrücku, ko s spomini sega nazaj v rodno vas Sele in v prvi del knjige, najbolj bridko razumemo vso bolečino izgube doma, dostojanstva, družine, srečne mladosti; srečno praznično idilo v Selah je na božič v taborišču zamenjalo neskončno dolgo preštevanje ujetnic, saj je »ena manjkala«, dokler niso ugotovili, da je umrla ...

V tretjem delu knjige so objavljene pesmi Ane Jug-Olip, ki jih napisala v zaporu, in pesmi izseljenk, ujetnic in njenih sojetnic v taborišču. Ana Jug-Olip se ni ustavila pri vprašanju, zakaj je bila izbrana za to hudo trpljenje, temveč je svoje zrelo trpljenje osmislila v spomin in opomin, naj naslednji človeški rodovi skrbijo za človeka dostojanstveno življenje.

Vir

JUG-OLIP, Ana: *Utihnile so ptice, utihnila je vas: Spomini na selske šege in navade, na izselitev v Nemčijo, na taborišče Ravensbrück in na srečno vrnitev domov*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba, 2011.